

ROMANIAN LINGUISTIC TERMINOLOGY IN SOME TEXTBOOKS FROM THE INTER AND POST-WAR PERIOD

Crinela Marc

PhD Student, "Ștefan cel Mare" University of Suceava

Abstract: In the social and political context of the interwar and post-war period, the Romanian education system has experienced various paradigms of organization and setup, as generated by several reforms, with consequences over the manner according to which the content of textbooks is structured. Thus, Romanian language textbooks (and consequently, grammar books) abide to the requirements of an education system on its way to a more modern approach and according to specific research as conducted. The linguistic terminology, at a point between tradition and innovation, has known a significant development in the specialty literature, however, current textbooks retain only a selection of the basic concepts and their specific terminology, as they abide to the principle of the ease of access in the dissemination of content.

Keywords: textbook, linguistic terminology, grammar terminology, morphology, syntax

Analizând câteva manuale de Limba română apărute în perioada inter- și postbelică, se poate observa că, atât metalimbajul, cât și terminologia folosită de autori, se înscriu în paradigma evoluției de la tradiție la modernitate. Chiar dacă manualele școlare de Limba română din această perioadă au ca titlu sau subtitlu termenul Gramatică, totuși ele nu fac deosebirea între terminologia gramaticală și cea lingvistică și includ în abordarea Gramaticii elemente de fonetică, lexic și chiar punctuație și ortografie. Pe de altă parte, deși în literatura de specialitate s-au impus deja câteva lucrări importante de Gramatică (*Gramatica română pentru învățământul secundar*, de Hariton Tiktin, în cele două volume, apărute în 1892, respectiv 1893, *Gramatica limbii române*, de I. Iordan, din 1937, *Gramatica limbii române*, de Alexandru Rosetti și Jacques Byck, din 1945), care reprezintă repere de referință în utilizarea conceptelor gramaticale și a terminologiei științifice, totuși manualele preiau selectiv conceptele de bază și terminologia specifică, în concordanță cu respectarea conținuturilor impuse de programele școlare. De asemenea, există deja o tradiție în alcătuirea manualelor care, la început aveau câte un autor, apoi câte doi sau trei, iar aceștia se inspirau, de cele mai multe ori, din materialul expus în manualele anterioare, așa cum precizează și Romulus Ionașcu în *Gramatici români* (Ionașcu, 1914: 271).

Plecând de la această constatare, în cercetarea de față, ne-am propus să analizăm selectiv terminologia lingvistică din aceste manuale, pentru a observa în ce măsură aceasta este utilizată la fel sau diferit, atât pe ani de studiu, cât și la autori diferiți, până la apariția *Gramaticii Academiei* (1954).

În acest sens, am stabilit un corpus de câteva manuale, apărute în perioada inter- și postbelică, din anii 1935, 1937, 1945, 1952: N. Cartoian, I. A. Rădulescu-Pogoneanu, *Carte de Limba Română pentru clasa I-a a Școalelor secundare* (licee, gimnazii, școale normale, seminarii), Editura Scrisul Românesc S.A., Craiova, 1935 (I, 1935); Iosif Andreescu, I. Purcaru, Nic. Ceaușanu, *Carte de Limba Română pentru clasa I a Liceelor Industriale*, Ediția I, Editura Scrisul Românesc, Craiova, 1937 (I, 1937); *Compunere și Gramatică pentru clasa a IV-a primară*, Editura Casei Școalelor și Cultura Poporului, București, 1945 (IV, 1945); *Gramatica Limbii române. Manual pentru clasele VIII-XI*, Editura de Stat Didactică și Pedagogică, 1952 (VIII-XI, 1952).

Cartea de Limba Română, apărută la începutul anului 1935, pentru clasa I a Școlilor secundare (clasa a VI-a gimnazială de azi), este elaborată de doi profesori universitari cunoscuți, N. Cartoian și I.A. Rădulescu-Pogoneanu și cuprinde două părți: una de literatură (pag. 3-125) și una de gramatică (pag. 126-213).

În capitolul introductiv se definește *gramatica* ca „știință care ne arată care sunt formele ce și le-a dat limba” (I, 1935: 130), însă nu se arată care sunt ramurile acesteia, fie și sub formă de recapitulare a cunoștințelor din clasele anterioare. Referirea la ele se face în mod indirect, ramurile gramaticii fiind prezentate ca „mijloace prin care limba dă viață cuvintelor prin care se prind unele de altele într-o cugetare: a) prin *schimbarea* ce o ia forma unora dintre ele în legătură cu celelalte cuvinte din cugetare și b) prin *așezarea* fiecărui cuvânt la locul cerut de cugetarea ce vrem să spunem” (*ibidem*, 132). Analizând faptele de limbă existente, accentul cade pe conceptul de *formă* a cuvântului (lucru care va deveni element definitiv în tot manualul), autorii ajungând la concluzia că „gramatica numai *desprinde, deslușește* formele și regulile limbii și *le dă nume*” (*ibidem*, 131). Nu se folosește termenul *morfologie* pentru a desemna partea gramaticii care studiază formele și schimbările pe care le suferă cuvintele, deși el este folosit în alt manual de Limba Română, tot din anul 1935 (II, 1935: 215) sau apare în gramaticile deja consacrate. Apare, însă, termenul *sintaxă*, doar în titlul capitolului respectiv (*ibidem*, 198), fără a-l defini sau a-l pune în relație semantică de hiponimie față de *gramatică*.

Înainte de a se trata elementele specifice claselor de cuvinte, se analizează câteva aspecte esențiale despre cuvânt, terminologia lingvistică fiind confundată cu terminologia gramaticală: *sunete, vocale, consonante, silabe, grupuri de sunete (diftongi și triftongi), prefix. Cuvintele sau vorbele* sunt definite ca „grupe de sunete cu înțeles” (*ibidem*, 133). *Vocalele* sunt „acest fel de sunete, care parcă au glas limpede (voce) – fiindcă la rostirea lor avem nevoie numai de punerea în mișcare a coardelor vocale și de ieșirea liberă a aerului prin pâlnia formată de buze și de limbă”. (*ibidem*, 134). *Diftongul* este definit ca „o grupă de două vocale” (*ibidem*, 134), în care „numai una dintre vocalele alăturate are sunet plin, sunet întreg, iar cealaltă, având sunet scurtat, sunet pe jumătate, se reazemă pe vocala de lângă ea ca sunet plin, întocmai ca o consoană, pronunțându-se astfel amândouă împreună, într-o singură deschidere de gură sau emisiune de voce.” (*ibidem*, 134). *Triftongul* apare ca „o grupă de trei vocale una după alta, care se rostesc toate printr-o singură deschidere de gură” (*ibidem*, 134), în care numai una din cele trei vocale are sunet plin, iar celelalte două, cu sunet pe jumătate” (*ibidem*, 135). Lipsește capitolul despre vocabular, însă în *Despărțirea unui cuvânt în silabe*, din rațiuni teoretice, apare definit *prefixul* ca „părticică de cuvânt care se poate adăuga la începutul unor cuvinte spre a compune cu ea alte cuvinte” (*ibidem*, 135). Apoi, se face departajarea între *cuvinte simple* și *cuvinte compuse* (*ibidem*, 135).

Capitolul *Felurile cuvintelor* este cel care tratează deja „părțile de cuvânt, adică părțile din care e alcătuită cuvântarea, vorbirea noastră” (*ibidem*, 139). Sunt enumerate, definite și exemplificate cele zece *părți de cuvânt*, care, ulterior sunt numite „*clase de cuvinte*” (*ibidem*, 144), fără a se face referire la morfologie, ca parte a gramaticii ce se ocupă cu studiul acestora: *substantivele* - „acest fel de cuvinte, care sunt nume de ființe, sau de lucruri, sau de ceva ce există sau ne închipuim” (*ibidem*, 141); *adjective* - „cuvinte care arată însușiri de-ale ființelor sau de-ale lucrurilor ori însușiri a ceva despre care putem vorbi ca despre o ființă sau un lucru” (*ibidem*, 141); *articule* – „cuvinte care stau pe lângă substantive ori adjective sau se contopesc cu ele, se lipsesc de ele ca niște părțicele, spre a le determina precis, a le da oarecum o încheietură (o articulație)” (*ibidem*, 141); *pronume* – „cuvinte care țin locul unui nume de ființă sau de lucru, adică locul unui substantiv” (*ibidem*, 141); *numerale* – „cuvinte care arată numărul, cantitatea sau ordinea după număr, a ființelor sau a lucrurilor” (*ibidem*, 142); *verbe* – „cuvinte care arată existența, starea, lucrarea, acțiunea a cuiva sau a ceva” (*ibidem*, 142); *adverbe* – „cuvinte care stau pe lângă un verb, determinând mai de aproape starea sau acțiunea arătată de acel verb”

(*ibidem*, 142); *prepoziții* (*prepozițiuni*) – „cuvintele care leagă între ele două părți dintr-o propoziție care nu sunt de același fel” (*ibidem*, 142); *conjunții* (*conjunțiuni*) – „cuvinte care fac legătura între două propoziții sau între două părți la fel din aceeași propoziție” (*ibidem*, 143); *interjecții* (*interjecțiuni*) – „cuvinte care se spun, oarecum, aruncate între două propoziții sau în mijlocul unei propoziții, exprimând mai mult o simțire a celui ce vorbește” (*ibidem*, 144).

După cum se poate observa, unii dintre termenii gramaticali apar dublați de forma lor veche (Sindie: 139) (*prepoziții /prepozițiuni*, *conjunții/conjunțiuni*, *interjecții/interjecțiuni*), iar etimologia lor este explicată de autori ca fiind cea latină.

Cele zece *clase de cuvinte* sunt împărțite în două grupe: a) cuvinte *flexibile /mlădioase* (I, 1935: 145) sau *schimbătoare* (*ibidem*, 146), care cuprinde substantivul, adjectivul, articolul, pronumele, numeralul, verbul și b) cuvinte *neflexibile* sau *neschimbătoare* (*ibidem*, 146), grupă care cuprinde adverbul, prepoziția, conjuncția și interjecția.

Sunt tratate cele zece *clase de cuvinte*, arătându-se caracteristicile fiecăreia în funcție de *forma* pe care o ia în vorbire.

Verbul are două numere, singular și plural, identificate după *terminarea* cuvântului, și trei persoane. Cunoaște cele trei forme ale timpului (prezent, trecut și viitor), cu observația că există patru *timpuri trecute* (*imperfect*, *perfect compus*, *perfect simplu* și *mai-mult-ca-perfect*) și două *timpuri ale viitorului* (*viitorul simplu* sau *viitorul întâiu* și *viitorul anterior* sau *viitorul al doilea*). În funcție de modul în care este săvârșită acțiunea, verbul are opt *moduri*, care se împart în *moduri personale* (indicativ, conjunctiv sau subjunctiv, optativ sau condițional și imperativ) și *nepersonale* (infinitiv, gerunziu, participiu și supin). Este definită *conjugarea* ca „trecere a unui verb prin formele tuturor timpurilor de la toate modurile” (*ibidem*, 157) și se relevă caracterul distinctiv al acesteia față de *conjugare*, realizată în funcție de *terminare* (*ibidem*, 157), mai precis după *vocala caracteristică a infinitivului* (*ibidem*, 158), verbul având patru conjugări.

Se face confuzie în analiza unui verb aflat la timpuri compuse, unde „perfectul compus se formează din *supinul* verbului respectiv și *formele de prezent* (scurtate) ale verbului ajutător *a avea*” (*ibidem*, 162)

Verbele *ajutătoare* sau *auxiliare* sunt cele trei: *a avea*, *a voi* și *a fi* și „ajută la formarea timpurilor compuse” (*ibidem*, 162). Valoarea predicativă a acestor verbe este redată prin sintagma terminologică *verbe în formele lor pline* (*ibidem*, 162), iar verbul de conjugat este redat prin sintagma *verbul de care e vorba* (*ibidem*, 162).

Substantivul este de două feluri: substantiv comun și substantiv propriu (*ibidem*, 169). El are două numere: *forme de numărul singular* și *forme de numărul plural* (*ibidem*, 170), identificabile în acea parte de cuvânt numită *terminare*. Tot prin forma lui, substantivul se deosebește de altul atât în funcție de „sexul ființelor ce numește”, cât și de ceea ce exprimă (ființe sau lucruri), acesta având în limba română forme pentru două genuri: *feminin* și *masculin*. Apare și un tip de substantiv cu „forme de gen amestecate” (*ibidem*, 172), acesta fiind numit *ambigen* (sau *heterogen/neutru*). Prin *flexiunea* lor (*ibidem*, 172) sau după „*funcțiunea* lor în propoziție” (*ibidem*, 173), formele substantivului se numesc *cazuri*. Ele sunt în număr de cinci și fiecare are un nume deosebit: cazul subiectului - *nominativ*; cazul atributului – *cazul genitiv*; cazul complementului indirect – *cazul dativ*; cazul complementului direct – *cazul acuzativ*; cazul chiemării – *cazul vocativ* (*ibidem*, 174-175). „Trecerea unui substantiv prin formele celor cinci cazuri, la singular și la plural, se numește *declinare*” (*ibidem*, 175).

Articolul este definit ca „acel cuvânt care dă o încheietură substantivului” și are două forme: articol *hotărât* sau *propriu* și articol *nehotărât* sau *impropriu* (*ibidem*, 179). Articolul *hotărât* este de două feluri: 1. articol *postpozitiv* sau *enclitic* („articol care se pune la urma substantivelor, formând un singur corp cu ele”) (*ibidem*, 181) și 2. articol *prepozitiv* sau *proclitic* (se pune înaintea cuvintelor) (*ibidem*, 181). Articolul *prepozitiv* cuprinde alte două grupe: *articolul adjectival* (cel, cea, cei, cele) și articol *pronominal* sau *genitival* (al, a, ai, ale) (*ibidem*, 181-182).

Adjectivul este caracterizat ca un cuvânt care *determină* un substantiv, dar definit ca un cuvânt care „arată o însușire a ființelor sau lucrurilor (formă, mărime, culoare, calitate, defect etc.)” (*ibidem*, 187). Caracteristice adjectivului îi sunt gradele de comparație: *pozitiv*, *comparativ* și *superlativ*. Comparativul și superlativul nu cunosc alte departajări. (*ibidem*, 188-189).

Numeralul „arată numărul, cantitatea sau ordinea lucrurilor” (*ibidem*, 189) și, în funcție de această constatare, el este împărțit în două grupe: a) numeral *cardinal* – care arată numărul sau cantitatea și b) numeral care arată ordinea, fără a primi o denumire. Interesant este că, în partea aplicativă, la capitolul *Exerciții*, elevii au de alcătuit propoziții cu numerale *cardinale* și cu numerale *ordinale* (*ibidem*, 190).

Pronumele reprezintă ultima clasa de cuvinte tratată în manual și cunoaște o descriere mai amplă față de articol, adjectiv și numeral. Fără a se face o clasificare, sunt descrise următoarele pronume: personale, posesive, demonstrative și relative.

Pornind de la constatarea că *pronumele personal* este un *cuvânt* care arată „persoana care vorbește sau persoana către care se vorbește ori pe aceea despre care se vorbește” (*ibidem*, 191), se ajunge la concluzia că acesta are trei persoane: *persoana întâia (I)*, *persoana a doua (II)* și *persoana a treia (III)*. De asemenea, se subliniază faptul că la dativ și acuzativ există „două serii de forme: a) *întregi* sau *întonate* (mie, ție, pe mine etc.) și b) *scurte* sau *atone* (*neîntonate*, fără ton, adică fără accent propriu) (mi, ți, i, mă, te etc.)” (*ibidem*, 193).

Pronumele posesiv este definit ca un *cuvânt* „care arată persoana care stăpânește sau posedă ceva”, însă apare confuzia în definirea *adjectivului posesiv*, deoarece acesta este definit ca fiind o funcție a pronumelui posesiv: „când posesivele stau pe lângă un substantiv, spre a-l determina, au funcțiunea de adjective” (*ibidem*, 195). Astfel, termenul *funcțiune* este folosit pentru a reda sensul de *valoare morfologică*. *Pronumele demonstrative* sunt cuvintele „care țin locul unor nume de ființe sau de lucruri, arătându-le în același timp ca apropiate sau ca depărtate de persoana care vorbește”. Sunt clasificate în două grupe: a) pronume *demonstrative care arată apropierea* și b) pronume *demonstrative care arată depărtarea* (*ibidem*, 196). Fără a fi definită sau exemplificată, noțiunea de *adjectiv demonstrativ* apare doar în titlu și în partea aplicativă, la capitolul *Exerciții* (*ibidem*, 196). *Pronumele relativ* sau pronumele de *relație* este definit ca un *cuvânt* „care ține locul unui substantiv, pe care îl leagă strâns de propozițiunea ce urmează imediat” (*ibidem*, 197). Nu apare noțiunea, și implicit, nici termenul, de *adjectiv relativ*.

Capitolul despre *Sintaxă* tratează aspecte esențiale, apelând la terminologia gramaticală deja consacrată, formele vechi fiind concurate de cele neologice. *Propoziția* sau *propozițiunea* reprezintă „rostirea unei gândiri prin cuvinte care se leagă între ele, într-o unitate de gând” (*ibidem*, 198). *Acordul* sau *concordanța* predicatului cu subiectul face apel la ideea de „*potrivire în formele lor* a predicatului cu subiectul” (*ibidem*, 200). Propozițiile se împart în *simple* și *dezvoltate*, însă este prezentată destul de ambiguu unitatea fundamentală a propoziției, și anume *partea de propoziție*. Sunt enumerate și definite *părțile principalele propoziției* (subiectul și predicatul) și cele *secundare* (atributul și complementul) (*ibidem*, 201-202). Dintre formele atributului sunt definite doar atributul adjectival și atributul substantival. Atributul substantival cunoaște încă o clasificare, și anume, *atributul genitival* și *atributul substantival cu prepoziție*. Complementul se împarte în trei categorii: complement *drept* sau *direct*, complement *nedrept* sau *indirect* și complement *circumstanțial*. Dintre complementele circumstanțiale, sunt enumerate *complementele circumstanțiale de timp, de loc și de mod*. (*ibidem*, 206-210). Ultima

abordare o constituie *fraza*, fiind definită ca „înlănțuire de propoziții care se țin strâns între sine ca părți ale unui tot” (*ibidem*, 211), unitatea fundamentală a ei fiind *propoziția*. În funcție de importanța fiecăreia, propozițiile se împart în propoziții *principale* și propoziții *secundare* sau *subordonate* (*ibidem*, 212). Propoziția principală este definită ca „o propoziție care cuprinde partea principală a întregii fraze”, „miezul întregii cugetări” (*ibidem*, 212), iar propoziția secundară este cea care depinde de principală și o împlinește (*ibidem*, 212).

După cum se poate observa, sunt două aspecte majore care primează în expunerea conceptelor lingvistice de bază: *forma* și *gândirea*. Lipsesc denumiri adecvate pentru principalele ramuri lingvistice (*fonetică*, *lexic* sau *vocabular*, *morfologie*), deși ele există ca și conținut în manual, precum și termeni importanți ca *parte de vorbire*, *parte de propoziție*.

Al doilea manual pe care îl avem în vedere, apărut în anul 1937, pentru clasa I a Liceelor Industriale, îi are ca autori pe cei doi foști inspectori, Iosif Andreescu și Nic. Ceașanu, precum și pe prof. I. Purcaru. Manualul cuprinde o parte de literatură (pag. 3-118), compunere (p. 122-126) și o parte de gramatică (p. 129-202).

În capitolul introductiv, se prezintă câteva particularități ale limbii unui popor, însă nu se face deosebirea între *limbă* și *vorbire*, acestea fiind prezentate ca sinonime. De asemenea, se vorbește despre două domenii lingvistice, *vocabularul* (alcătuit din „*vorbe* sau *cuvinte*” (I, 1937: 130) și *gramatica* care cuprinde „*regulele* și *tiparele* în care se toarnă cuvintele vorbirii” (*ibidem*, 130). În capitolul *Fonetică*, se definește *propoziția* („o gândire spusă sau scrisă” (*ibidem*, 131) și se precizează că aceasta este alcătuită din *vorbe* sau *cuvinte*, cu observația că „nu orice înșirare de vorbe formează propoziția, ci numai aceea care dă un înțeles deplin” (*ibidem*, 131). Se disting *sunetele* ca elemente fundamentale în rostirea unui cuvânt, apoi se face deosebirea între *sunet* (în rostire) și *literă* („sunetele scrise”) (*ibidem*, 132). Sunetele sunt de două feluri: vocale și consonante, iar grupurile de sunete sunt diftongii („două vocale care se pronunță într-o silabă”) și triftongii („trei vocale alăturate care se pronunță într-o silabă”) (*ibidem*, 134-135).

Următorul capitol este cel despre *morfologie*, care studiază „*părțile de cuvânt*” sau „*grupa vorbelor*” (*ibidem*, 137) în număr de șase: 1. „*Vorba* care este un nume de ființă sau de lucru se numește *substantiv*.”; 2. „*Vorba* care arată însușirea unei ființe ori a unui lucru se numește *adjectiv*.”; 3. „*Vorba* care arată lucrare, stare sau fire (existență) se numește *verb*.”; 4. „*Vorba* care ține locul unui pronume se numește *pronume*.”; 5. „*Părțile* ce se lipsesc la

sfârșitul substantivelor și adjectivelor, spre a le hotărî mai bine înțelesul, se numesc *articole*.” 6. „Vorba care arată un număr se numește *numeral*.”

Verbul „își schimbă forma după cele două *numere*, *singular* și *plural* și după cele trei *persoane* (I, II și III) (*ibidem*, 140). Modurile verbului sunt în număr de opt și se împart în două grupe: *moduri personale* (*indicativ*, *subjonctiv*, *optativ* și *imperativ*) și *moduri nepersonale* (*gerunziu*, *infinitiv*, *participiu* și *supin*) (*ibidem*, 150). Modul *indicativ* are trei *timpuri* principale: *prezent*, *trecut* și *viitor*. Timpul *trecut* are patru forme: *imperfect*, *perfect simplu*, *perfect compus* și *mai mult ca perfectul*, iar *viitorul* are două forme: *viitor I* și *viitor II* (*ibidem*, 147). Modurile *subjonctiv* și *optativ* au forme pentru câte două timpuri: *prezent* și *perfect*. Ca și în manualul analizat anterior, autorii fac distincția între *conjugare* ca „schimbare a verbului după mod, timp, număr și persoană” și cele patru *conjugări* (I, a II-a, a III-a și a IV-a), care au la infinitiv terminațiile specifice: conjugarea I – *-a*; conjugarea a II-a – *-ea*; conjugarea a III-a – *-e*; conjugarea a IV-a – *-i* sau *-î* (*ibidem*, 150). *Verbele ajutătoare* sunt în număr de două: *a fi* și *a avea*. Se specifică, de asemenea, că verbul are *formă activă*, fără a se lua în calcul și forma negativă (*ibidem*, 151).

Substantivul are două forme după înțeles: *comun* și *propriu* (*ibidem*, 158). Are două numere (*singular* și *plural*) și trei genuri: *masculin*, *feminin* și *ambigen* (*ibidem*, 160-161). *Cazul* este definit ca „rolul pe care îl îndeplinește substantivul în propozițiune” și cunoaște cinci forme: *nominativ*, *genetiv*, *dativ*, *acuzativ* și *vocativ*. „Schimbarea formei unui substantiv după cazuri se numește *declinare*” (*ibidem*, 163).

Articolul este de două feluri: *articol hotărât* și *articol nehotărât* (*ibidem*, 164). Dacă în partea introductivă, articolul este definit ca „*părticică de cuvânt* care se lipește la sfârșitul unui substantiv sau a unui adjectiv” (*ibidem*, 137), în capitolul aferent acestuia, *articolul hotărât* este definit ca „*părticică de cuvânt*, sau *cuvântul* care se alipește la urma substantivului” (*ibidem*, 165).

Adjectivul „are forme deosebite pentru fiecare număr”, fără a preciza numele acestora, dar manualul aduce o precizare în plus față de manualul anterior, și anume, că „adjectivul are același număr cu substantivul pe lângă care stă” (*ibidem*, 171) Apar două concepte: de *acord gramatical* și de *determinare*, însă autorii nu folosesc denumiri specializate pentru acestea. De asemenea, se împart adjectivele în două categorii: a) cu *două forme* (una pentru *masculin* și una pentru *feminin*) și b) adjective cu *o singură formă* (pentru toate genurile) (*ibidem*, 171). Se

specifică existența a trei grade de comparație: *pozitiv*, *comparativ* și *superlativ* (fără alte distincții).

Pronumele care apar în manual sunt: pronumele *personal*, pronumele *posesiv*, pronumele *demonstrativ*, pronumele *relativ* și *interogativ*, pronumele *nehotărât*. Pronumele personal are forme pentru două *numere* (*singular* și *plural*), două *genuri* (*masculin* și *feminin*) și trei *persoane* (*I*, *a II-a* și *a III-a*) (*ibidem*, 173-174). Deoarece pronumele personal *se declină*, pronumele cunoaște *forme întregi* și *forme scurte* (*ibidem*, 175). Pronumele posesiv „arată atât posesorul, cât și obiectul posedat” (*ibidem*, 178), are forme pentru *singular* și *plural*, *genul masculin* și *femenin*. Pronumele *demonstrative* se mai numesc și *arătătoare*, dar se dau ca exemple doar forme de depărtare sau de apropiere, literare și populare, fără a le numi. (*ibidem*, 178-179). Spre deosebire de pronumele posesiv, se amintește și de *adjectivul demonstrativ*, fără a se da exemple (*ibidem*, 179). Pronumele *relativ* și pronumele *interogativ* sunt tratate în același subcapitol, dar definite diferit: „pronumele care servesc ca *vorbe* de legătură între propozițiuni se numesc *pronume relative*”, iar „pronumele care țin locul ființei sau lucrului despre care întrebăm se numește *pronume interogativ*” (*ibidem*, 180). În categoria pronumelui nehotărât, pe lângă formele specifice (*tot*, *una alta*), autorii includ și forme ale pronumelui negativ (*nimeni*) (*ibidem*, 180). După cum se observă, apar doar formele simple ale pronumelor nehotărâte, fără a se aminti de cele compuse.

Numeralul cunoaște două forme după înțeles: numeral *cardinal* și numeral *ordinar* (*ibidem*, 181).

Capitolul *Sintaxă* debutează cu definirea *propoziției*: „o gândire spusă sau scrisă” (*ibidem*, 183). Sunt prezentate, pe rând, părțile principale ale propoziției (*subiectul* și *predicatul*) și cele secundare (*atributul* și *complementul*).

Predicatul este de două feluri: *verbal* și *nominal*, precizându-se structura acestora; astfel, *predicatul nominal* este format din *verb ajutător* și *nume predicativ* (*ibidem*, 185). Acordul predicatului cu subiectul constă în „potrivirea predicatului cu subiectul în număr și persoană” (*ibidem*, 185). Subiectul și predicatul sunt definite ca *părți principale* în acord cu ideea că ele formează *propoziții simple*, iar atributul și complementul sunt definite ca *părți secundare*, deoarece ele apar în *propoziții dezvoltate* (*ibidem*, 186).

Atributul este de două feluri: *adjectival* și *substantival* și ele „întregesc înțelesul subiectelor pe lângă care stau” (*ibidem*, 187). Aici se face o confuzie destul de mare, deoarece

atributul este o parte de propoziție care *determină* sau „întregește” înțelesul unui substantiv, și nu al unui subiect.

Complementul se clasifică în: *complement direct*, *complement indirect*, *complement circumstanțial de loc*, *complement circumstanțial de timp* și *complement de mod*. Se observă că terminologia este deja fixată, apar termeni neologici, fără a fi dublați sau concurați de cei vechi. Un element de noutate îl constituie atributul și complementul dezvoltat.

Fraza este definită ca „unire a două sau mai multe propoziții pentru a da un înțeles deplin”, iar aceasta cuprinde propoziții principale și propoziții secundare. Un alt element de noutate îl constituie propoziția subordonată, care „depinde de o altă propoziție din frază” (*ibidem*, 195).

În cadrul acestui capitol, sunt abordate *virgula*, *punctul și virgula*, *două puncte*, *linioara dialogului*, *trăsura de unire și semnele citării*, fiind numite, convențional, doar *semne*.

Analizând terminologia lingvistică din acest manual, se poate observa că aceasta este deja fixată, în mare parte, în cadrul *morfologiei* și, mai ales, al *sintaxei*, înscriindu-se în paradigma evoluției de la tradiție la modernitate. În privința *foneticii*, terminologia apelează la forme consacrate, însă nu este abordat deloc capitolul depre vocabular. Deși nu cunoaște o tratare separată, capitolul despre *ortografie și punctuație* nu cunoaște o abordare modernă în privința terminologiei, fiind preferate formele vechi, în locul neologismelor: *linioara dialogului* (linia de dialog), *trăsura de unire* (cratimă), *semnele citării* (ghilimele).

Al treilea manual propus pentru analiză este *Compunere și Gramatică pentru clasa a IV-a primară*, apărut în anul 1945, sub egida Ministerului Culturii naționale și al Culturii, la Editura Casei Școalelor și Culturii Poporului. Ca și manualele anterioare, acesta are o parte destinată studiului compunerilor (pag. 7-49), și o lată parte destinată studiului gramaticii (pag. 50-86).

Spre deosebire de cele două manuale, sub numele Gramatică, acesta tratează doar elemente de sintaxă a propoziției și a frazei, însă sunt amintite și câteva elemente de morfologie. Astfel, nu se specifică care sunt ramurile gramaticii, și nici nu se subliniază că ceea ce se studiază se înscrie în sfera *Sintaxei*. Din observațiile efectuate în partea aplicativă, dar și în capitolul final, despre frază, se deduce că există o parte a gramaticii care se ocupă cu studiul *părților de vorbire: substantive, pronume, adjective, verbe, numerale* (IV, 51, 68, 84, 85). Se observă elementul de noutate, și anume termenul *parte de vorbire*.

Propoziția este de două feluri: *propoziție simplă* și *propoziție dezvoltată* (*ibidem*, 54-55). Sunt definite și exemplificate părțile propoziției: *subiectul*, *predicatul*, *atributul* și *complementul*. La rubrica *Observări* se subliniază faptul că părțile propoziției, subiectul și predicatul, au fost studiate în anii anteriori, astfel se justifică de ce acestea nu cunosc abordări dezvoltate în manual, accentul căzând pe părțile secundare ale propoziției.

Atributul este definit ca „parte secundară care întregește înțelesul subiectului sau al unui substantiv din propoziție” (*ibidem*, 56). Față de manualul din 1937, noutatea o constituie faptul că atributul este văzut ca parte care „întregește” înțelesul unui substantiv, și nu numai al subiectului. Apare *atributul dezvoltat* (*ibidem*, 58).

Complementul este de cinci feluri: *complement drept (direct)* (*ibidem*, 60), *complement nedrept (indirect)* (*ibidem*, 61), *complement circumstanțial de loc* (*ibidem*, 63), *complement circumstanțial de timp* (*ibidem*, 65) și *complementul circumstanțial de mod* (*ibidem*, 67). Se observă în denumirile complementului direct și indirect uzul formelor duble, termenul vechi fiind preferabil celui neologic.

Capitolul despre studiul părților propoziției se încheie cu un subcapitol despre *verbe predicative* și *verbe nepredicative* („cele terminate în -ind, -ând”, „care au înainte vocala a și se termină tot cu o vocală”) (*ibidem*, 70-72). Astfel, în acest capitol se pune accent pe analiza sintactico-morfologică a cuvintelor.

Studiul *frazei* devine mult mai amplu, pe lângă *propozițiile principale* și *secundare* (*ibidem*, 75), studiindu-se aprofundat tipuri de propoziții secundare: propoziția *subiectivă* (*ibidem*, 76), propoziția *atributivă* (*ibidem*, 78), propoziția *complementară (directă)* (*ibidem*, 79), propoziția *complementară (indirectă)* (*ibidem*, 80) și propoziția *circumstanțială* (*ibidem*, 82).

În privința terminologiei, manualul are o abordare modernă, cu câteva reminescente de temeni vechi: *complement drept*, *complement nedrept*, *vorbă neschimbătoare* (pentru *propoziție*) (*ibidem*, 84). Se remarcă termenii noi analiză *parte de vorbire* (*ibidem*, 51, 68, 84, 85), *parte de propoziție* (*ibidem*, 84), analiză gramaticală (*ibidem*, 84). De asemenea, în sfera studiului gramaticii apar doar elemente specifice, de morfologie și sintaxă, fără elemente de fonetică, vocabular și punctuație.

Cel de-al patrulea manual este *Gramatica Limbii române. Manual pentru clasele VIII-XI*, Editura de Stat Didactică și Pedagogică, apărut în 1952, sub egida Ministerului Învățământului

Public. Deși apare sub denumirea generică de *Gramatică*, el este structurat în trei părți: *Fonetică*, *Morfologie* și *Sintaxă*.

În partea de *Fonetică*, sunt analizate și definite noțiunile de *sunet*, *vocală*, *semivocală*, *consoană*, *diftongi* (*creșcânzi/creșcători* și *descrescânzi/descrescători*), *triftong*, *silabă*, *accent*, *ortoepie* și *ortografie* (VIII-XI, 1952: 8-19). Terminologia lingvistică aferentă acestor noțiuni este deja fixată, modernă.

În capitolul introductiv *Morfologie*, aceasta este definită ca fiind „parte a gramaticii care studiază regulile modificării și formării cuvintelor” (*ibidem*, 20); este definită *flexiunea* și se precizează cele zece feluri de cuvinte, care se împart în a) *flexibile*: substantivul, articolul, adjectivul, pronumele, numeralul, verbul și b) *neflexibile*: adverbul, prepoziția, conjuncția, interjecția.

Substantivul, definit ca „un cuvânt care numește ființe, lucruri, idei, fapte, însușiri, sentimente” (*ibidem*, 21) are două numere (*singular* și *plural*), dar există și substantive *cu mai multe forme de plural*, substantive *cu forme multiple de plural*, *dar cu același înțeles*, substantive *cu forme multiple de plural și cu înțeles deosebit*, substantive *cu un singur număr*, substantive *cu ambele numere*, *dar fiecare cu alt înțeles* (*ibidem*, 24-25). Lipsește termenul *substantive defectiv*, deși el există consemnat în alte lucrări de gramatică (Popovici, 1921: 21). De asemenea, substantivul are trei genuri (*masculin*, *feminin* și *neutru*). Există *substantive epicene*, *mobile* și *colective*. Are forme pentru cele cinci *cazuri* (nominativ, genitiv, dativ, acuzativ și vocativ) și trei *declinări*.

Articolul este definit ca o „*particulă* care se alătură unui nume spre a-i da un înțeles mai precis” (*ibidem*, 32) și este de patru feluri: articol *hotărât*, articol *nehotărât*, articol *adjectival* și articol *posesiv* (*genetival*) (*ibidem*, 32-38). Se amintește și despre articolul *enclitic* (*ibidem*, 51). *Adjectivul* se împarte după formă în două categorii: a) categoria I (care au forme deosebite pentru masculin și pentru feminin) și b) categoria a II-a (adjective care au aceeași formă pentru ambele genuri) (*ibidem*, 39-40). Un element de noutate îl constituie clasificarea și terminologia gradelor de comparație: *pozitiv*, comparativ (*de superioritate*, *de egalitate* și *de inferioritate*) și superlativ (*relativ* și *absolut*) (*ibidem*, 44). Apare o noțiune nouă: *schimbarea funcției gramaticale* a adjectivului (*ibidem*, 45).

Pronumele sunt în număr de șapte: personal reflexiv, posesiv, demonstrativ, relativ, interogativ, nehotărât, iar dintre acestea doar ultimele cinci devin și adjective. În categoria

pronumelui personal, sunt incluse pronumele personal, pronumele personal de întărire și pronumele personal de politețe (*ibidem*, 52-57). Apare dativul etic. Pronumele demonstrativ are forme literare și populare și se împarte în a) pronume demonstrative care arată obiectul apropiat și b) pronume demonstrative care arată obiectul depărtat (*ibidem*, 64). Pronumele nehotărâte cuprinde și forme ale pronumelui negativ (nimeni, nimic), dar se precizează și formele compuse (*ibidem*, 70).

Numeralul este de 6 feluri: cardinal, ordinal, multiplicativ, adverbial, distributiv, nehotărât (acesta este, de fapt, pronume nehotărât) (*ibidem*, 72-77).

Verbul are trei timpuri principale (*prezent*, *trecut* și *viitor*). Față de manualele anterioare, *viitorul al II-lea*, se mai numește și *viitor anterior* (*ibidem*, 80). Sunt opt moduri, împărțite în *personale* și *nepersonale* (*ibidem*, 81-82), cu observația că se impun ca termeni *modul conjunctiv* și *modul optativ (condițional)*. Are două numere, trei persoane și patru conjugări (*ibidem*, 83-85) Conjugarea verbelor se poate realiza la *forma afirmativă, reflexivă și pasivă* (*ibidem*, 90-105). Deci, încă nu apare termenul *diateză*. Are aceleași *verbe ajutătoare* (a fi și a avea) (*ibidem*, 86). Apar termeni noi: *verbe neregulate, verbe defective, verbe impersonale și unipersonale* (*ibidem*, 105,113).

Adverbul se împarte în adverbe *de mod, de loc, de timp* (*ibidem*, 115) și are *grade de comparare* (*ibidem*, 116). Apare termenul de locuțiune adverbială (*ibidem*, 116).

Apare *locuțiunea prepozițională* (*ibidem*, 121) și *conjuncțională* (*ibidem*, 122), iar conjuncțiile se împart în: *conjuncții coordonatoare* (copulative, adversative, disjunctive, concluzive) și *subordonatoare* (de loc, de timp, de mod, de cauză, de scop, de condiție de concesie, (*ibidem*, 122). Între interjecții se remarcă expresiile onomatopice (*ibidem*, 124).

Sintaxa propoziției reține atenției clasificările: după *modul exprimării gândirii* (propoziția *enunțiativă, interogativă, imperativă, optativă, imperativă*), după *formă* (*afirmativă și negativă*) și după *alcătuire* (*simplă și dezvoltată*) (*ibidem*, 125-127). *Atributul* este de patru feluri (*adjectival, substantival, verbal și adverbial*), iar atributul *substantival* cunoaște o nouă ierarhie: atribut *substantival genitival*, atribut *substantival prepozițional* și atribut *apozitional* (*ibidem*, 134). Apar termenii *propoziție eliptică* și *topică/ordine a cuvintelor în propoziție* (*ibidem*, 143-144). *Fraza* se formează prin *coordonare* și *subordonare*, deci lipsește termenul de *raport sintactic* (*ibidem*, 146). *Propozițiile subordonate* sunt: *subordonata subiectivă, predicativă, atributivă, completivă directă, completivă indirectă, circumstanțială (de timp, de*

loc, de mod, de cauză, condițională, de scop/finală, consecutivă, concesivă (ibidem, 151-160). Se vorbește despre *subordonarea prin juxtapunere* și despre *contragere/reducere* a subordonatelor (*ibidem*, 160).

Apare termenul *periodă* pentru a desemna „frază compusă dintr-un număr de trei sau mai multe propoziții așezate într-o anumită simetrie” (*ibidem*, 165).

Tot în capitolul *Sintaxă*, apare un subcapitol de *Vocabular*, care aduce atenției următorii termeni, pe care îi definește: *fond principal lexical, restul vocabularului, sinonime, omonime, antonime, derivare, sufixe, prefixe, derivare regresivă, compunere, schimbarea funcției gramaticale, punctuație (ibidem, 165-177).*

Analizând *terminologia lingvistică* din cele patru manuale, se pot găsi asemănări, dar și deosebiri substanțiale. Astfel, apare confuzie între terminologia lingvistică și cea gramaticală; în majoritatea cazurilor, apare preferința pentru termenii neologici, aceștia concurându-i pe cei vechi doar în puține situații. Ca și alte studii în domeniu, manualele reiau sau introduc alți termeni specializați (Bidu-Vrănceanu, 2010: 61). Maniera de definire devine simplă și concentrată. Materialul supus analizei se caracterizează prin variație și evoluție de la tradiție la modernitate, putând fi amplasat într-o perioadă de tranziție, de căutare a formei de expresie potrivite, ajungând la o adevărată explozie terminologică, ceea ce pregătește apariția *Gramaticii Academiei din 1954*.

BIBLIOGRAFIE:

I, 1935 - N. Cartoian, I. A. Rădulescu-Pogoneanu, *Carte de Limba Română pentru clasa I-a a Școalelor secundare (licee, gimnazii, școale normale, seminarii)*, Editura Scrisul Românesc S.A., Craiova.

II, 1935 - Ch. I. Chelaru, Scarlat Struțeanu, *Carte de Limba Română. Lectură, Compunere, Gramatică pentru clasa a II-a a Școalelor secundare de băieți și fete*, Ediția a III-a, Editura Ziarului Universul S. A., București.

I, 1937 - Iosif Andreescu, I. Purcaru, Nic. Ceaușanu, *Carte de Limba Română pentru clasa I a Liceelor Industriale*, Ediția I, Editura Scrisul Românesc, Craiova.

IV, 1945 - *Compunere și Gramatică pentru clasa a IV-a primară*, Editura Casei Școalelor și Cultura Poporului, București.

VIII-XI, 1952 - *Gramatica Limbii române. Manual pentru clasele VIII-XI*, Editura de Stat Didactică și Pedagogică.

Bidu –Vrănceanu, 2010 – Bidu-Vrănceanu, Angela, *Terminologie și terminologii*, vol. I, București, Editura Universității din București.

Ionașcu, 1914 – Ionașcu, Romulus, *Gramaticii români. Tractat istoric despre evoluțiunea studiului gramaticii limbei române dela 1757 până astăzi*, Iași, Institutul de Arte Grafice.

Popovici, 1921 – Popovici, Eusebiu, *Gramatica română*, Ediția a II-a, Suceava, Editura Librăriei.

Sindie, 2015 – Sindie, Adriana, *Evoluția terminologiei gramaticale românești* (teză de doctorat), Craiova.